

GYURÁ CZ FERENC

Gróh Gáspár: Neurotikus nemzettudat?

Nap, 2018

A Nap Kiadó kézre álló, olvasóbarát *Magyar esszék* című sorozatában ez már a negyedik, a szerző által jegyzett írásgyűjtemény. A tavaly megjelent *Szemben a felejtéssel* című, műfajilag és jórészt tematikailag is elég egységes kritikakötet a jelenkori magyar értékonzervatív irodalom- és történelemszemlélet egész sor kitűnő képviselőjének munkájáról szól igényesen és gondolatgazdagon.

A mostani – alcíme szerint *Esszék, tanulmányok a magyar kultúrából* – könyv összeállítása nélkülözte az ennyire egybefüggő alapokat, s nagyobb-részt az utóbbi időszak esszétermésének betakarítását, kisebbrészt talán a más kötetekből kimaradt szövegek megfelelő elhelyezését szolgálta. Tartalmi közös nevezőnek a politikát tarthatjuk, hiszen mint munkássága nagy részében, a szerző itt is az irodalom és a politikai közélet kettős vonzásában-szorításában megélt írói sorsokat, alakuló életműveket vizsgál, illetőleg akadnak itt kifejezetten politikusként bemutatott személyiségekről rajzolt elemző portrék is.

Egy *Előljáróban* főcím alá sorolt, korjellemző szándékú bevezető írás (*A nemzet: feladat*) után három nagy szerkezeti egységre oszlik a kötet. Az első, *Írók, sorsok* című ciklus kilenc opusa közül kettő-kettő Szabó Dezsővel, Németh Lászlóval, illetve Csoóri Sándorral foglalkozik. Közülük azt az alapos tanulmányt emelem ki, amely *Az elsodort falu* írójának a regényhez vezető fejlődési úton megformálódott irodalomszemléletéről szól. A 20. század közösségi szemléletű irodalmának kiáltó elmentmondása – hogy krédóját sokszor a legnagyobb gyakorló individualisták vallják – Szabó példáján jól szemléltethető: ő „az ellentmondást zsenitanában oldja fel. Eszerint »a zseni az élet teljessége«, aki »par excellence, saját maga ellenére is, szervezete általános szimpátiájánál fogva, mely őt zsenivé teszi: mindig demokrata.«” Az író-próféta gigantikus retorikai ihletét egy filozopter hangyaszorgalma táplálta – ahogy azt egyik legjobb ismerője, e könyv szerzője igazolja itt az olvasó számára. Követői közül csak a legnagyobbak vetekedhettek vele műveltségben – mint például Németh László, akinek 1956 körüli szerepét, sorsát, gondolatait elemzi a szerző. Azt a történelmi pillanatot ragadva meg, amikor az író a népi mozgalom törekvéseit ismeri

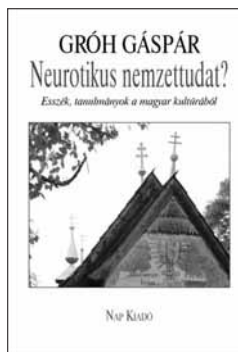
fel a népforradalomban, s ennek hatására le tudja tenni a próféta szerep lélektani terhét. A Csoóri-tanulmány pedig a mi korunkig hozza el a népben-nemzetben gondolkodó (populista, mondanám, de Gróh nem szereti ezt az azonosítást) író magatartásmódeljének érvényét, miközben a 2000 utáni időszak közéleti szerepét veszített Csoóri Sándorának alkotói helyzetét értelmezi.

Babits és a Magyar Szemle kapcsolatáról, Tamási első világháborús elbeszéléseiről, továbbá a nemrég még köztünk élt Dobos László mára szinte elfeledett tevékenységéről és kisebbségi sorsregényéről olvashatunk még itt, s mindegyik írás a szerző – a népiek és az elszakított nemzetrészek irodalmának kutatója, jelenleg a Magyar Szemle főszerkesztője – munkásságának egy-egy részterületéhez kapcsolódik.

A könyv második nagy része, egyszersmind leghosszabb, 56 oldalt kitevő tanulmánya a Magyar Szemle folyóiratot 1992-ben újjáalapító és negyedszázadig irányító főszerkesztő sokrétű munkásságának kismonográfia-pótló, alapos bemutatása. Azt hiszem, az 1942-ben született Kodolányi Gyula ismert rokoni kapcsolata és ezekből is adódó további kapcsolatrendszere miatt a legtermészetesebb módon „nőtt bele” a magyar kulturális életbe, és sajátos módon éppen ez lehet az oka, hogy nem tartozik kultúránk igazán jól ismert alkotói közé. Ahogy az ember nemigen vizsgálhatja a fát vagy a házat, amely mellett eszmélése óta naponta elmegy, ugyanúgy természetesnek veszi, hogy ha magyar irodalomról és magyar kulturális közéletéről van szó, akkor annak Kodolányi is szerkesztője. Nem az a típus, amely mindenáron kiköveteli magának a figyelmet, de ha néha valamiért mégis megállunk és odafigyelünk, rendre kiderül, hogy bizony érdemes. Az alkotó tolkodásmentes, halk és választékos, szinte decens jelenléte munkálkodásának szerkezetében is kifejezésre jut. Életében és művében a különböző tevékenységi területek egyike sem hangsúlyozódik túl a másik kárára – a versírástól a műfordításig, az esszéiztikától a folyóiratok szerkesztéséig, a tanári és kultúrdiplomáciai missziótól az egykori és újabb közéleti szerepvállalásokig (ezek közül mégiscsak kiemelkednek a rokon habitusú Antall József ta-

nácsadói testületében eltöltött esztendő(k) –, talán mert egyik sem csak önmagában és nem is mint az érvnyesülés terepe számít, hanem az egész részeként. Az egész pedig a kultúra egésze, amelyen belül nem egyik vagy másik részterület az igazán fontos Kodolányi Gyula esetében, hanem a mindenütt megjelenhető emberi és szakmai minőség. Ezen át pedig az a *közösségi cél*, amely az értékörző és -megújító (konzervatív) értelmiségi szemében külön hangsúlyozás nélkül is ugyanaz, mint volt az elődök – többek közt Illyés Gyula és Kodolányi János – számára is. Ez az ethosz a „hőisével” való mély azonosulás során megjelenik Gróh Gáspár gondosan kidolgozott, egységes és logikus portré tanulmányának háttérében és szellemében is, és hozzájárul ahhoz, hogy a kötet legjobbjának tartjuk az itt első ízben megjelent írást.

A gyűjtemény másik ékének a harmadik, *Ügyek és közügyek* című blokk élén álló esszét gondolom, amely egy kivételes magyar közférfiú: Szent-Iványi Domokos (1898–1980) diplomata, nemzetstratégiai gondolkodó életének, egyéniségének – Gróh Gáspár róla való saját, személyes gyerekkori emlékeit is fel-

használó – jellemzése. Szent-Iványi, Teleki Pál gróf tanítványa és munkatársa konspirációban eltelt élete végén, 1972-es emigrálása után, a kicsempészett dokumentumok segítségével írta meg 4500 oldalas visszatekintését, amelyből a Magyar Szemle 850 oldalas könyvet szerkesztett és bocsátott közre előbb angolul (ezen a nyelven íródott a memoár), majd magyarul is. Gróh a nagy hagyományú

magyar politikatörténeti esszé érdemes művelőjének bizonyul ebben az érdekes írásban – amely kapcsolódik a következő kettőhöz, amelyekben a rendszerváltozás utáni liberálkonzervativizmus két emblemikus alakjára: Antall József-re és Szabad Györgyre emlékezik a szerző.

Hogy pedig miért volna neurotikus a nemzetűdát? Amiért évszázadok óta szorong a magyar: a megsemmisülés félelme miatt. A nemzeti „paradigma” hanyatlását, a globalizáció előretörését rögzítő „Elöljáró” szöveg 2009-ben kelt, és a múlt értékeinek őrzése mellett a korkivánalmakhoz való alkalmazkodást sürgeti. A könyv végéről, érzésem szerint, mintha hiányozna pár berekesztő szó. 2018-at írunk. A korkivánatok változóban.

KOLLARITS KRISZTINA (1968) Budapest

KOLLARITS KRISZTINA

Tokaji Nagy Erzsébet – Szádeczky-Kardoss Zsófia: Szabó Zoltán

Kortárs – OSZK, 2018

Szabó Zoltán nevével *A tardi helyzet és a Cifra nyomorúság* írójaként már a középiskolában is találkoztunk, a tájékozottabb olvasók emlékezetében esetleg még feldereng a *Szerelmes földrajz* lírai prózájának vagy a Magyar Nemzetben 1939-ben indított *Szellemi honvédelem* című publicisztikai sorozatának címe. Kevésbé ismert azonban már a nyugati magyar emigrációban betöltött több évtizedes munkásságának jelentősége. Születésének századik évfordulója alkalmából 2012-ben ugyan több tudományos konferencián és kiállításon foglalkoztak életművével, azonban egy átfogó monográfiára mostanáig kellett várunk.

Hiánypótló és kiemelkedő jelentőségű Tokaji Nagy Erzsébet és Szádeczky-Kardoss Zsófia most megjelent majd hatszáz oldalas kötete, amelyben időrendben haladva, az életrajzra felfűzve ismertetik Szabó Zoltánnak az életmű szempontjából fontos publikációit. A kötet felépítése rendkívül arányos: az első kétszáz oldal Szabó 1949-es emigrációjáig tartó időszakot dolgozza fel, körülbelül ugyanilyen terjedelemben van szó a londoni és párizsi évekről, a kötet utolsó harmadát a lábjegyzetek, életrajzok, névmutató és a bibliográfia teszi ki.

Szabó Zoltán íróként és közéleti emberként rendkívül intenzitású életet élt: részt vett az 1930–

40-es évek Magyarországnak számos irodalmi és politikai mozgalmában: munkatársa volt a Fialat Magyarorságnak, a Napkeletnek és a Magyar Szemlének, különböző katolikus orgánumoknak (Élet, Katolikus Szemle, Magyar Kultúra, Korunk Szava), a Válasznak és a Magyar Csillagnak, de több napilapnak (Magyarország, A Reggel, Magyar Nemzet) is. Az emigráció éveiben a Szabad Európa Rádiónál dolgozott, emellett a müncheni Látóhatár/Új Látóhatár és a párizsi Irodalmi Újság meghatározó alakja volt. E kiváló monográfia egyik legnagyobb érdeme, hogy nemcsak Szabó Zoltán életét és munkásságát mutatja be, hanem a hatalmas mennyiségű korabeli dokumentumanyag felhasználása révén részletes képet nyújt arról a közegről, azokról a szellemi-politikai törekvésekről is, amelyekhez Szabó kapcsolódott.

A pályakezdő íróról szólva a szerzőpáros részletesen foglalkozik Szabó Zoltán első lapalapítási kísérletével, a Névtelen Jegyzővel, illetve a cserkészek lapjánál, a Fialat Magyarorságnál végzett munkájával, továbbá röviden ismertetik még az 1933 és 1935 közötti időszak más orgánumainál játszott szerepét. Ebben a részben némi aránytalanság figyelhető meg: míg a Fialat Magyarorságban végzett munkája ismertetésére öt oldalt szántak a szerzők, addig a Napkelet-belire csak tizenhat sort. Érthető és üdvözlendő, hogy a cserkészek lapjában megjelent írásaival hosszabban foglalkoznak, hisz ezek középpontjában már a fiatalság társadalomkutató munkájának megszervezése, illetve ennek elméleti és módszertani alapjainak kidolgozása állt, mintegy előkészítve *A tardi helyzet* megírását. Nem hagyható ugyanakkor figyelmen kívül az a tény, hogy az első országos szépirodalmi lap, amely már 1933 májusától közölte Szabó írásait, a Napkelet volt, ahol a monográfiában is említett *A háború utáni fiatalság* című nemzedéki ars poeticája mellett versei, kritikái, illetve több, a falukutatás témaköréhez tartozó írása jelent meg. 1933-ban Szabó Zoltán a Fialat Magyarorság mellett szinte csak a Napkeletben közölt írásokat, a folyóiratot megújítani kívánó szerkesztő, Németh Antal egyik leglelkesebb és legaktívabb munkatársa volt. Komoly szerepet játszott a Napkelet megfiatalítását célzó programban, s bár 1934-től egyre több lapnál kapott megszólalási lehetőséget, 1938-ig a Napkeletnél is rendszeresen publikált.

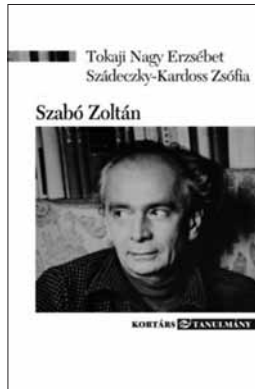
A következő időszakot Szabó Zoltán falukutató korszakának nevezhetjük: a monográfia részlete-

sen bemutatja *A tardi helyzet*, *A Vaskapun túl* és a *Cifra nyomorúság* című kötetek keletkezésének körülményeit és fogadtatását egyaránt. Az 1939–1940-es év legfontosabb vállalkozása Szabó számára a *Szellemi Honvédelem* című cikksorozata a Magyar Nemzetben, illetve az ehhez kapcsolódó *Szellemi Honvédelem Naptára*, amely százhatvan oldalon összefoglalását adja „a magyar jellemnek, a magyar helyzetnek, a magyar feladatoknak”. 1940 és 1944 között Szabó keresi a szellemi ellenállás megmaradt lehetőségeit: a monográfia alaposságának köszönhetően még olyan kisebb csoportokban való részvételéről is tudomást szerezhethetünk, mint Andrassy Klára grófnőnél vagy a Pallavicini Györgynél tartott értelmiségi összejövetelek. Ugyancsak érzékletes képet nyújt a könyv az 1945 és 1947 közötti korszak reménytelen időszakáról, főképpen a Szabó Zoltán visszaemlékezéseiből kiválasztott idézeteknek köszönhetően szinte magunk

is átéljük az író kezdeti bizakodását, majd a beszűkülő lehetőségei miatt érzett csalódottságát és kiábrándultságát, amely végül londoni emigrációjához vezetett.

A monográfia második része a nyugati emigráció szintén kevésbé feldolgozott területébe enged bepillantást. Szabó Zoltán szinte alapításától kezdve munkatársa volt a Szabad Európa Rádióknak, illetve fontos szerepet játszott a Látóhatár című lapnál, amely néhány év alatt a ma-

gyar emigráció egyik legfontosabb orgánumává nőtte ki magát. Eredetileg Cs. Szabó Lászlóval együtt saját lapot akart alapítani, de amikor inkább a Látóhatárhoz való csatlakozás mellett döntött, a tőle megszokott energikussággal és jó szervezőkészséggel látott munkához a folyóirat kiadása anyagi háttérének megteremtése érdekében: „Csupa lebilincselő kedvesség, lendület és tűz volt, az akkor könyvatos Látóhatár nyomtatott, felnőtt folyóirattá szervezésében ügyködött, érvelt, pénzt gyűjtött, közönyt ostorozott, tétovákat lelkesített.” Szintén egyik fő szervezője és titkára volt a Magyar Írók Szövetsége Külföldön-nek, illetve egyik fő koordinálója a nyugati tiltakozó akcióknak az 1956-ot követő megtorlások idején. Mivel Kádárékra leginkább a nyugati baloldali értelmiségiek állásfoglalásával lehetett nyomást gyakorolni, Szabó széles körű ismeretségi körének köszönhetően több sikeres mentőakció motorjává vált. Például a Magyar Írók Szövetsége Külföldön által szervezett tiltakozó nyilatkozatnak köszönhetően, amelyet aláírt többek

között Albert Camus, Jules Romains, Georges Duhamel, André Breton, Jean-Paul Sartre is, végül nem végezték ki Obersovszky Gyulát és Gáli Józsefet '56-os tevékenységükért. Kiemelkedő jelentőségű volt a Magyar Könyves Céh megalapítása és könyvsorozatának elindítása is. Ebben jelent meg Bibó István *Harmadik út* című gyűjteményes kötete 1960-ban, amely a szerző 1945 és 1948 között írt, Magyarországon betiltott és jórészt hozzáférhetetlen műveit tartalmazta Szabó Zoltán bevezető tanulmányával. Később szintén Szabó szervezőmunkájának köszönhetően valósulhatott meg Bibó egy kötetének angol nyelvű kiadása is.

Szabó Zoltán sohasem tért haza Magyarországra. Élete utolsó éveit a franciaországi Josselinben töltötte családjá körében. Az egyetlen filmet, amely megőrizte alakját az utókor számára, a Magyar Televízió munkatársa, Radványi Dezső készítette 1983-ban. Az államvédelem titkos ezredese külföldön forgatott riportorozatával a nyugati ma-

gyar emigráció helyzetét szerette volna feltérképezni.

Igazán tragikus sors jutott az 1930-as években induló fiatal írók nemzedékének. Nagy részük tele volt idealizmussal, társadalmi-politikai elkötelezettséggel, jobbítani akarással. Pályájukat azonban derékba törte a világháború és a kommunista hatalomátvétel: sokan életüket vesztették, mások külföldre menekültek, vagy többé-kevésbé kénytelenek voltak alkalmazkodni a szocializmus adta keretekhez. Szabó Zoltán Cs. Szabó Lászlónak írt sorai nemcsak kettejük, de egy egész nemzedék sorsát jellemzik: „Hát elhibáztuk. A helyet is, a kort is.”

Csak az elismerés hangján szólhatunk Tokaji Nagy Erzsébet és Szádeczky-Kardoss Zsófia hatalmas dokumentumanyagot feldolgozó munkájáról. Ez a monográfia nemcsak méltó emléket állít Szabó Zoltán munkásságának, de egyértelműen megkerülhetetlen mű a tárgyalt korszak iránt érdeklődő valamennyi olvasó és szakember számára.

NAGY ÁRPÁD PIKA, Ünnepi asztaltársaság, 2017 ▶

NAGY ÁRPÁD PIKA, Lezárt tér 2., 1996

PANTÉON

A Székely Nemzeti Múzeum képzőművészeti gyűjteménye

PESTI VIGADÓ, a Magyar Művészeti Akadémia székháza, V. emeleti kiállítótér
1051 Budapest, Vigadó tér 2.

2018.
08.23.
09.30.